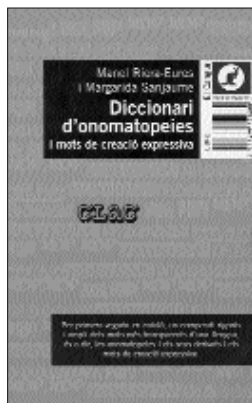

Una eina útil i ben feta

Manel Riera-Eures,
Margarida Sanjaume
**Diccionari d'onomatopeies
i mots de creació expressiva**
Edicions 62,
Barcelona 2002.

La saviesa popular diu que «el nom no fa la cosa». Aquesta frase feta, altament polisèmica com pertoca, no fa sinó confirmar les posicions *convencionalistes* de la lingüística moderna exposades entre altres per F. de Saussure en el *Curs de lingüística general*. Les tesis *naturalistes*, en canvi, havien defensat durant segles que les paraules tenien un significat «per naturalesa» i que, per tant, tant el nom com la cosa –el so i el sentit– anaven fortament interrelacionats.

El nom no fa la cosa, però, per a molts pobles i en un determinat estadi de la creixença de cadascú, és possible que en sigui una part important. Tant en cultures encara no penetrades per la llum refulgent de la ciència que il·lumina –i que a vegades enlluerna– la cultura occidental, com en el món de la infantesa en general, la paraula sol presentar un alè misteriós que la lliga com per art d'encanteri amb els objectes o les idees que representa.

Els pobles cèltes consideraven el nom com a sinònim de l'ànima i els habitants de Greenland dividien la persona en cos, ànima i nom, perquè, per ells, el nom tenia existència pròpia. Segons el *Gènesi*, el Déu d'Israel –el Verb, segons sant Joan– es va valer del primer home per a posar nom a totes les coses. I aquest primer home, a més, posà a la seva pròpia muller «el nom d'Eva, perquè era la mare de tothom qui viu». En moltes cultures, d'altra banda, hi

ha hagut una certa resistència a donar als infants el nom dels seus pares –fora que fossin morts–, perquè hi predominava la creença que juntament amb el nom l'infant heretaria també l'ànima, el poder i la força d'algun avantpassat desaparegut. Per això, fins fa quatre dies, les criatures en certs indrets solien ser batejades molt més sovint amb els noms dels avis (que en català nord-occidental justament s'anomenen *padrins*) que no pas amb els dels seus progenitors immediats.

L'infant, per la seva part, de seguida estableix una relació estretíssima entre el so i la realitat. Quan té gana o por, plora, perquè sap que el seu vagit es veurà recompensat amb prestesa per la presència reconfortant d'algú que l'amorosirà, li cantarà cançons o li oferirà una font d'aliment i de gaudi en forma de mugró. El mateix passarà més endavant quan aprengui a demanar aigua («mam») o menjar («nyam» o «nyam-nyam»), etc. Descobrir que cada cosa té un nom i que saber pronunciar una paraula serveix per a fer i obtenir coses, és segurament la descoberta més important en la vida d'una criatura i qui sap si no en la de la humanitat.

Per tot el que acabo de dir, em sembla que és interessant de recordar un paràgraf escrit per O. Jespersen en *La llengua en la humanitat, la nació i l'individu* (pàg. 184): «Mai no comprendrem prou la naturalesa del llenguatge si prenem com a punt de partença la sòbria actitud de l'home científicament educat d'avui, que considera les paraules que fa servir com a mitjà de comunicació o, potser, de desenvolupament del pensament...». Intueixo que té força raó. Per mi, més enllà del seu sentit estrictament utilitari, la paraula té alguna cosa de màgica, d'inefable, de meravellosa, quelcom que ultrapassa els esforços estructuralistes i formals efectuats per la ciència per tal de mostrar d'una manera freda i objectiva aquesta eina aparentment tan simple, però en realitat tan complexa i sorprenent.

Tot i això, és veritat que, com els autors del *Diccionari d'onomatopeies* afirmen en la introducció, els postulats que defensen l'arbitrarietat del signe han prevalgut sobre les posicions convencionalistes. Aquesta arbitrarietat, però, no és absoluta ni ateny tots els àmbits del sistema, ja que en tota llengua sempre hi ha certs graus de motivació que ningú no discuteix. La *motivació morfològica*, que es manifesta en els mots compostos, en les paraules derivades o en la flexió verbal; la *motivació semàntica*, que es basa en algun tipus d'analogia de significat i, finalment, la *motivació fonètica*, que és la que presenten les onomatopeies i els mots de creació expressiva, que són l'objecte d'estudi del diccionari que comentem i presentem.

Aquests mots, convenientment definits i delimitats, ens són oferts, ordenats alfabèti-

cament, per mitjà de les corresponents entrades. Cada entrada, un cop establerta la categoria gramatical del mot i el seu significat, sovint ens aporta també l'explicació etimològica i, si cal, la relació de mots que corresponen a la mateixa família. A més a més, la majoria de les entrades compten amb nombrosos exemples d'ús escrit, ordenats cronològicament i adaptats al català contemporani.

A les últimes pàgines, els autors hi inclouen dos índex que faciliten el maneig i el bon aprofitament del diccionari. Un, amb un recull de cinc camps semàntics (sons humans, d'animals, de vegetals, de coses i fantàstics), que va seguit de la llista de correspondències onomatopeiques, i un altre de compost per totes les paraules ordenades alfabèticament.

Fer una llista exhaustiva de les onomatopeies de la llengua era una tasca tan necessària com plena de dificultats. A més de la constant capacitat innovadora de la llengua, cal tenir en compte les múltiples varietats dialectals que aquesta presenta i, sobretot, el buit bibliogràfic existent en aquest terreny, no únicament en l'àmbit de la llengua catalana, sinó també en moltes altres del seu mateix context cultural. És fàcil, doncs, que més d'un hi trobi a faltar alguna forma –per exemple «mam», citada en aquesta mateixa ressenya, no hi és–, fet que no impedeix que el manual sigui una eina de gran utilitat, oportunitat i interès. És un diccionari que no dubtem a recomanar a tots els qui es dediquen a la correcció de textos, a la traducció, al doblatge o a l'escriptura en general. I d'una manera especial el recomanaríem a totes aquelles persones que tinguin un interès o una curiositat pel llenguatge que vagi més enllà dels esquemes formals i teòrics de la majoria dels tractats gramaticals i no tinguin cap perjudici a l'hora d'introduir-se en el món de la llengua oral –sempre tan mal atès i descuidat–, de la col·loquialitat i del que alguns consideren «els fenòmens primitius de la llengua». Fenòmens primitius que, a més d'enriquir-la, probablement contenen moltes de les claus del seu encara desconegut i misteriós origen. ♦

MARCEL FITÉ